

Przemysław Nowogórski

POCZĄTEK POLSKICH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH W BETSAIDZIE

W lipcu br. rozpocznie prace terenowe polska misja archeologiczna w Betsaidzie (Izrael) w ramach międzynarodowego konsorcjum *Bethsaida Excavations Project*. Będą to pierwsze całkowicie polskie wykopaliska w Izraelu.

Betsaida (et-Tel) położona na północnym wybrzeżu Jeziora Genezaret, po wschodniej stronie Jordanu, stanowi interesujące miejsce badań archeologicznych. Miasto wspomniane często w źródłach orientalnych, znane jest przede wszystkim z kart Nowego Testamentu. Jego początki sięgają X wieku p.n.e. wraz z założeniem miasta na terenie niewielkiego królestwa aramejskiego Geszur. Być może Betsaida była nawet stolicą Geszuritów. Przez blisko trzy wieki odgrywała ważną rolę miasta tranzytowego na szlakach handlowych Żyźnego Półksiężycą Lewantu pomiędzy Mezopotamią a Kanaanem i Egiptem. Z tego okresu pochodzą m.in. założenia obronne i pałac. W 732 roku p.n.e. Betsaida została zdobyta i zniszczona przez wojska króla asyryjskiego Tiglatpilegara III. Po zwycięstwie powstania machabejskiego (II w. p.n.e.) Betsaida znalazła się w rękach Hasmoneuszów, a później po kilkuletniej bezpośredniej przynależności do Rzymu, w granicach monarchii Heroda I Wielkiego i jego następców. To właśnie za panowania syna Heroda I, Heroda Filipa, odbudowana Betsaida-Julias awansowała do rangi jednego z głównych miast jego tetrarchii. Była tym samym ważnym ośrodkiem politycznym i kulturowym Galilei i Gaulanidy (rejon wzgórz Golan). W czasie Pierwszej Wojny Żydowskiej już w 67 roku n.e. Betsaidę zdobyli Rzymianie i miasto poważnie ucierpiało. Jego dalsza historia nie jest całkowicie jasna. Po 70 roku n.e., kiedy centrum życia Żydów przeniosło się z Jerozolimy do Galilei, w rejonie Betsaidy i Jeziora Genezaret znalazły swoją siedzibę znane ośrodki rabinackie. Na podstawie źródeł z tego okresu można wnioskować, że miasto odwiedzało kilku znanych rabinów, m.in. Szymon Ben Gamaliel i Szymoan Ben Johaj.

Betsaida znana jest przede wszystkim z historii nowotestamentalnej. Stąd bowiem pochodziło kilku Apostołów: Piotr, Andrzej, Filip, a może także rodzina Zebedeusów. Tradycja wczesnochrześcijańska związała z Betsaidą i jej okolicami kilka cudów Jezusa, co znalazło odzwierciedlenie w Ewangeliach (u Synoptyków) i apokryfach.

Źródła z okresów bizantyńskiego i muzułmańskich milczą na temat Betsaidy. Dopiero współczesne badania naukowe zwróciły ponownie uwagę na to miasto.

Niemal od początku XIX wieku istnieją kontrowersje co do identyfikacji współczesnego et-Tel ze starożytną Betsaidą. Wynika to między innymi z braku przez wiele lat badań archeologicznych na Telu. Od 1987 roku prowadzone są tu systematyczne badania zarówno archeologiczne, jak historyczne i geologiczne, w ramach międzynarodowego projektu badawczego pod nazwą *Bethsaida Excava-*

tions Project, którego siedziba znajduje się na Uniwersytecie Stanu Nebraska w Omaha (USA), a prace koordynuje Rami Araw.

Wykopaliska prowadzone są na owalnym telu o wymiarach NS 400 x EW 200m. Do tej pory odsłonięto pozostałości założeń obronnych miasta z okresu żelaza (sprzed 732 roku p.n.e.) z bramą (najszerzej znana w Izraelu z tego okresu) z towarzyszącą im bramą, stelą kultową i wybrukowanym placem. Architekturę mieszkalną reprezentują pozostałości murowanych wieloizbowych domów z okresu hellenistyczno-rzymskiego. Wśród znalezisk ruchomych przeważa ceramika kuchenna (zarówno z okresu żelaza jak i hellenistyczno-rzymskiego), hellenistyczne lampki oliwne, monety oraz kilka figurek o przeznaczeniu kultowym. Niezwykle interesującymi odkryciami są detale architektoniczne, świadczące o bogatej dekoracji budowli Betsaidy.

Od lipca 1999 roku czynnie w prace terenowe włączy się także polska misja kierowana przez Ilonę Skupińską-Løvset z Uniwersytetu Łódzkiego (Pracownia Archeologii Śródziemnomorskiej) i Przemysława Nowogórskiego z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (Katedra Archeologii Palestyny). Ponieważ misja ma skład międzyuczelniany, trwają obecnie prace nad powołaniem Międzyuczelnianego Centrum Polskich Badań Archeologicznych w Izraelu, co w przyszłości umożliwi poszerzenie misji o inne instytucje naukowe. Polskie badania w Betsaidzie będą koncentrować się nad urbanistyką i architekturą okresu żelaza oraz architekturą hellenistyczno-rzymską. Niektórzy członkowie misji wzięli udział w pracach grupy amerykańskiej latem 1988 roku. Umożliwiło to zapoznanie się z warunkami terenowymi, specyfiką prowadzenia badań i wyznaczenie obszaru badawczego dla polskiej misji.

Udział polskich archeologów w badaniach BEP finansowany jest z fundusów Komitetu Badań Naukowych.

Warszawa

PRZEMYSŁAW NOWOGÓRSKI

KOMUNIKAT TOWARZYSTWA BIBLIJNEGO W POLSCE

Dnia 24 listopada 1998 r. w Warszawie-Falenicy zebrał się Komitet Krajowy Towarzystwa Biblijnego (KKTb) w Polsce, w skład którego wchodził przedstawiciele dwunastu Kościołów.

Posiedzenie otworzył modlitwą i czytaniem Pisma Świętego ks. bp Zdzisław Tranda, Przewodniczący KKTb w Polsce. Serdeczne życzenia błogosławionych obrad przesłał uczestnikom ks. bp dr Władysław Miziołek, Wiceprzewodniczący Komisji Ekumenicznej Episkopatu.